

Přílohy, projekty, dokumenty

Prvé expertízy českých a slovenských pedagogů ke školským reformám po 17. listopadu 1989

K nové kvalitě všeobecného a odborného vzdělání

/Problémy reformy základního a středního školství/

B. Blížkovský a kol.

"Na dobrém začátku všechno záleží."

J.A. Komenský

"Jsem pro revoluci hlav a srdcí"

T.G.Masaryk

Předkládáme celé pedagogické obci i veřejnosti první návrhy expertní skupiny pro strukturu a řízení školství při MŠMaTv SR /obsahové a další problémy řeší jiné skupiny/. Návrhy jsou předběžné a otevřené. V pedagogické oblasti jde především o zdůvodněnou a reálnou perspektivu rozvoje výchovně vzdělávací soustavy dětí, mládeže i dospělých. Nezbytné jsou i legislativní předpoklady kvalitnějšího vzdělávání. Nejnáléhavější jsou podklady k novele zákona č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol, která má platit již od 1.9.1990.

Expertíza, ukončená 29.1.1990, byla počátkem února 1990 předána vedení českého i slovenského ministerstva. Složení expertní skupiny: prof. PhDr. B. Blížkovský, CSc. /vedoucí/, prof. PhDr. S. Kučerová, CSc., prof. PhDr. Z. Obdržálek, DrSc., prof. PhDr. ing. J. Pastier, CSc., prof. ing. D. Drienský, CSc., prof. PhDr. F. Sýkora, CSc., doc. PhDr. J. Pšenák, CSc., doc. PhDr. L. Ďurič, CSc., PhDr. M. Zelina, PhDr. M. Šimončíčová, CSc.,

PhDr. L. Klíndová, CSc., PhDr. M. Hargaš, CSc., PhDr. D. Sukuba, CSc.,
PhDr. L. Bálint, PhDr. M. Hrabinská, PhDr. M. Valica, PhDr. M. Lihan, Ing.
P. Geiszler, Ing. J. Ondruška, Ing. J. Bakšay, Ing. J. Molčan, Ing. J. Lauko,
J. Králik, G. Nagy, A. Bernátková.

Reforma školství je záležitostí veřejnou i odbornou.

Uvítali jsme proto rozhodnutí ministra prof. Dr. L. Kováče, DrSc., z 9.1.1990 utvořit kolem slovenského "ministerstva výchovy a vzdělávání" celou soustavu odborných týmů pro koncipování přípravy důležitých rozhodnutí státní správy ve školství i vládních činitelů. Může-li být subjektem výchovy a sebevýchovy každý člověk, pak mají všichni lidé plné právo i morální povinnost aktivně se podílet i na zdokonalování výchovy veřejné např. jako rodiče, členové nových občanských iniciativ, regionálních, profesionálních, politických, náboženských, zájmových i generačních, národních a etnických hnutí apod. Výchova a vzdělávání ve veřejných školách je však též záležitostí celospolečenskou, státotvornou, nadstranickou a svrchovaně odbornou. Při všech pedagogických reformách nutno proto postupovat rozvážně, na základě vědecky formulovaných podkladů a historických zkušeností. Pravdu tu nemusí mít vždy většina. Reforma ZŠ a SŠ náleží k nejsložitějším i nejodpovědnějším sociálním operacím, tím více tu záleží na plné demokratičnosti i nejvyšší možné odborné kompetenci rozhodování. Chceme-li v nejkratší možné době podstatně zvýšit úroveň naší vzdělanosti, mravnosti i kultury, musíme škody způsobené těžce přemáhanou ideologickou i mocenskou totalitou nejen odstraňovat, ale též pozitivně překonávat, musíme dokázat účinněji snižovat i riziko našich omylů. Jednu jednostrannost nelze nahrazovat druhou. S nápravou největších nedostatků a deformací nelze ovšem otálet. Ztratili jsme mnoho času. Nezapomínejme, že jsme a budeme v tvrdé soutěži s celým světem. Naše nejlepší tradice a zkušenosti musíme proto stále konfrontovat s vyspělými zeměmi soudobého světa na prahu 21. století.

Nová východiska - nové perspektivy /Uvádíme jen některé./

1. Hodnotová orientace na humanitu, tvořivost a další všelidské hodnoty. Blížící se světové výročí J. A. Komenského uctíme nejlépe

proměnou našich škol v opravdové dílny lidskosti a všestranné kultivace lidského světa.

2. Demokratičnost. Veřejné školství musí zabezpečit v podstatě stejnou příležitost ke vzdělání pro každého, po celou dobu jeho života, na celém území státu. Vzdělání nemůže být nadále jen výsadou pro vyvolené. Demokratická musí být i správa a samospráva školství.

3. Vědeckost a nejvyšší možná odborná kompetence při řešení všech pedagogických problémů. Ruku v ruce s reformnou pojetí a obsahu výchovy a vzdělávání na školách nutno proto podstatně zdokonalit i vzdělávání všech učitelů a dalších pedagogických odborníků. Zlepšit nutno i jejich pracovní a životní podmínky v zájmu gradace jejich profesionality a plného rozvoje pedagogické tvořivosti.

4. Funkčnost a permanentní optimalizace předpokladů, procesu a výsledků vzdělávání a výchovy. Nejvýkonnější výchovně vzdělávací soustavy soudobého světa motivují a kultivují především mimořádnou schopnost člověka zdokonalovat sám sebe, orientují se na stálé inovace a reformy vnitřní pedagogické práce škol, na ustavičné sebezdokonalování. Nestačí totiž jen otvírat brány ke vzdělání, samo vzdělání musí být hodnotnější a přitažlivější. Reformu vyžaduje i samo pojetí školního vzdělání. Radikálně třeba odstraňovat veškerý ideologický i další balast. Posílit nutno důraz na základní výchovně vzdělávací hodnoty naší i světové kultury, na výchovu k pravdě, práci, dobru, ke zdraví; na schopnost být sám sebou i na umění žít s druhými, na ochranu i tvorbu hodnot kulturních i přírodních, na výchovu svobodných a odpovědných občanů. Nejde tedy o samoučelné vzdělávání, jde o školu pro kvalitnější život. Opravdové vzdělání není cestou k lehčímu, ale dokonalejšímu životu, je stálým zápasem o civilizační pokrok. Má-li naše mladá demokratická společnost prosperovat, potřebuje vzdělání hodnotné i hodnototvorné.

Následující konkrétní problémy a návrhy soustředí pozornost k přípravě citované novely, příštího školního roku /1990-91/ a nejbližších roků následujících. Zaměřujeme se na překonání nejzávažnější degradace lidového vzdělání tím, že **navrhujeme prodloužení základní školy z 8 na 9 roků.** Věříme, že tak vzniknou dobré předpoklady pro solidnější

všeobecné vzdělání všech i pro intenzivnější navazující odbornou a profesionální přípravu.*

Projekt pedagogické reformy opíráme o

- analýzu vývoje naší šk. soustavy od poloviny 19. století
- zdůvodněnou perspektivu Československa založenou na
globálních prognózách ČSAV a SAV do r. 2000

/V. Komárek a kol./

- analýzu stavu a vývojových tendencí školských soustav 15ti
vyspělých zemí soudobého světa /byla publikována zvláště/.

Ve světě převládá jednotná, vnitřně diferencovaná všeobecně
vzdělávací škola 2. stupně /např. Švédská devítiletka/. V nejvyspělejších
zemích /USA, Kanada, Japonsko/ dominuje tento typ školy i na 3. stupni.
V těchto zemích získává takto úplné střední vzdělání naprostá většina
populace /až 90%/. Na všeobecně vzdělávací školy /s prvky odborného
vzdělání/ navazuje intenzivní odborné vzdělání od krátkého profesionálního
zácviku, přes různě dlouhé odborné školy /srovnatelné s našimi SOŠ a
SOU/ až po nejvyšší stupně vysokoškolského vzdělávání. V některých
zemích se dosud udržuje vedle lidové školy pro většinu populace i tradiční
8-9 třídní gymnásium /zejména v SRN; v poslední době sílí nespokojenost
s tímto řešením/. V celém světě stoupá význam všeobecného i odborného
vzdělání. Hranice mezi nimi je pohyblivější a posouvá se z 2. stupně na 3.
stupeň i na první stupeň VŠ, zdůrazňuje se mnohostranná funkční orientace
a propojení obojího.

1/ Problém hlavních funkcí, začlenění a členění soustavy základních a středních škol.

* Nebývalé problémy s umisťováním absolventů středních i vysokých škol, které dnes řeší vláda zavedením státem placeného praktikanství a asistentství, otevírá i možnost desetileté školní docházky zejména pro ty, kteří po 8. nebo 9. ročníku nepokračují ve studiu nebo nemají zaměstnání. Poslední rozbor Prognostického ústavu ČSAV např. uvádí: "Nezbytné tendence k dalšímu prodloužení povinné školní docházky a tím i základního vzdělání pro převážnou většinu mládeže až na deset let, tak jak je ve vyspělých zemích obvyklé, by bylo možno výhodně využít pro odlehčení napětí na trhu práce odložením vstupu populačně silných ročníků do pracovního procesu. Vezmeme-li v úvahu, že počet mladých lidí zadržovaných tímto prodloužením na školách se bude pohybovat kolem 220 tis. osob, pak roční náklady potřebné pro prodloužení přípravy na povolání o jeden rok budou činit cca 2,5 mld Kčs včetně příspěvků na děti, zatímco takto ušetřené roční náklady spojené s vytvořením pracovních příležitostí nebo na podpory v nezaměstnanosti by dosáhly výše 4,5 - 5,5 mld Kčs."

Prognostické reflexe problémů přechodu k demokracii a k tržní ekonomice. Praha, Prognostický ústav ČSAV, 1991, str. 129.

Souhrnné prognózy ČSAV a SAV se shodují v závěru, že všechny naše šance i rizika závisí především na aktivizaci a rozvoji člověka, na svobodném rozvoji lidských tvůrčích sil. K oživení dynamiky celospolečenského růstu bude nutné čerpat finanční i technické zdroje zvenčí, hlavním, rozhodujícím a nevyčerpatelným zdrojem však může být jen vnitřní kultivace každé osobnosti, všestranné lidské tvořivosti.

V pluralitní demokracii není vzdělávání monopolem škol a školy nejsou monopolem státu. **Školství spravované státem zůstává ovšem rozhodujícím článkem výchovně vzdělávací soustavy.** Školství, podléhající lidosprávě a státu, jako rozhodující subsystém výchovně vzdělávací soustavy, nabývá v nových podmínkách strategického významu i nové kvality, je proto nezbytné je koncipovat nově. Jeho jednotlivé články a funkce musí být systémotvorné nejen v rámci školské soustavy, ale i v mnohem širších dimenzích celospolečenské, permanentní výchovně vzdělávací soustavy dětí, mládeže i dospělých.

Základní a střední školství ve výchovně vzdělávací soustavě plní dvě mimořádně závažné funkce: poskytuje všeobecné a odborné vzdělání nejširším vrstvám obyvatelstva. V souladu s tím doporučujeme uvnitř soustavy základních a středních škol rozlišit dva vzájemně spjaté subsystémy:

/1/ Všeobecně vzdělávací školy /základní školy a gymnázia/

/2/ Školy poskytující odborné i všeobecné vzdělání /střední odborné školy a odborné školy/. Viz schematický náčrt soustavy základních a středních škol po 1.9.1990.

Doporučujeme podporovat mnostrannou kooperaci škol všech typů a stupňů i dalších výchovně vzdělávacích institucí kdekoliv je to pedagogicky i ekonomicky účelné. Horizontální i vertikální přechody v rámci škol i mezi školami by měly být otevřené a po splnění příslušných norem dobře přístupné.

2/ Problém minimální délky školní docházky k maturitě

Novodobý požadavek permanentního vzdělávání nelze redukovat na prodlužování školní docházky. Celoživotnost vzdělávání neznámá, že člověk prosedí větší část života ve školách, vzdálen produktivnímu životu. Z pedagogických i ekonomických důvodů - a v souladu s převládající

světovou praxí - proto pro nejbližší roky doporučujeme zachovat minimální délku školní docházky k maturitě na soudobé úrovni 12 roků. Zvýšené úsilí i investice věnovat raději na podstatné zkvalitnění předpokladů, procesů i výsledků úplného středního vzdělání, na radikální reformu jeho celkové koncepce a obsahu, na zlepšení pracovních a životních podmínek učitelů a dalších pedagogických pracovníků, na zavedení pestré nabídky návstavných pomaturitních kursů apod. V odůvodněných případech a přesně vymezených oborech nevylučujeme ani 13-ti letou dráhu k maturitě /např. u učebních oborů s maturitou/. Obecné prodloužení školní přípravy k maturitě na 13 roků pokládáme však v nadcházejících podmínkách za příliš ambiciózní program, jehož realizace by odčerpala značnou část investic, sváděla by k extensitě, odváděla by pozornost od existujících vnitřních rezerv.

Dosavadní členění dráhy k maturitě /4+4+4/ doporučujeme zachovat pro příští školní rok a pro nezbytné roky následující. V nejbližší možné době doporučujeme pružnější členění /3+3+3+3/ a jeho funkční flexibilní kombinace /např. 6+3+3, 9+3, 6+6/, které se ve světě nejvíce osvědčují. A priori nelze odmítnout ani členění 8+4 nebo 4+8. Po zavedení 9. ročníku základní školy však doporučujeme užívat těchto členění jen v odůvodněných přesně vymezených případech.

Důležitější než délka a členění školní docházky jsou její reálné výchovně vzdělávací výsledky. **Pro každý typ i stupeň školy nutno proto urychleně připravit a průběžně inovovat co nejpřesnější vymezení minimálních výchovně vzdělávacích cílů /finálních i etapových, komplexních i dílčích; jde např. o konkretizaci tzv. profilu absolventů, o další minimální normy pedagogických výsledků, o tzv. pedagogické standardy/**. Ve světové praxi se lidé nehodnotí podle toho, co absolvovali, ale podle pracovního výkonu a osvojených hodnot, podle toho, co teoreticky znají, co prakticky dovedou, jak jsou odpovědní, jaké mají další osobní vlastnosti a schopnosti, jaký je jejich celkový tvůrčí potenciál.

3/ Problémy související s prodloužením základní školy z 8 na 9 roků

Jde o nejzávažnější navrhovanou úpravu odstraňující křivdu na více než 1/2 populace, která se nedostávala na gymnázia a střední odborné školy a které se věnovala zvýšená pozornost většinou jen slovy.

Prodloužení všeobecného vzdělání o rok dovoluje jeho ucelení a intenzivnější, v některých případech i kratší navazující profesionální přípravu /zatím se počítá se zkrácením učebních oborů o 4 měsíce provozního výcviku v období odborného rozvoje/. **Devítiletá základní škola bude tak poskytovat relativně ucelené základní všeobecné vzdělání /ZV/.**

Dosavadní desetiletá povinná školní docházka je leckde jen právní konstrukcí, která měla zakrýt faktické zkrácení základní školy o jeden rok. Její formální uskutečňování vyvolává řadu komplikací pedagogických, ekonomických i právních. Převážná část čl. školství se tak vlastně vrátila v období VTR ke stavu z r. 1869. Podporujeme proto **zavedení devítileté povinné školní docházky od 1.9.1990.** Již v příštím šk. roce by měla největší možná část žáků dnešních 8, ročníků základní školy - přednostně ti, kteří nebudou přijati na gymnázia a střední odborné školy - postoupit do 9. ročníku. Realizace tohoto prvního kroku se však neobejde bez výjimek. Nejde o důvody ekonomické: realizace ročníku všeobecně vzdělávací školy je někdy více jak 2x levnější, než realizace ročníku odborného vzdělávání. Hlavním limitujícím faktorem bude zřejmě nedostatek učeben. Občanské iniciativy a odpovědní pracovníci by měli proto okamžitě vyvinout maximální úsilí o navrácení prostorových kapacit ztracených i o získání nových. Další výjimky bude nutné povolovat z důvodů vyvolaných nezbytnou minimální potřebou určitých učňů v některých povoláních. Ve školním roce 1990-91 bude tedy nutné zřizovat 9. ročníky postupně podle místních možností a podmínek. Jakmile to prostorové i další limity dovolí, budou 9. ročníkem procházet všichni, kteří nebudou studovat na středních odborných školách a gymnáziích. Průtahy s prodlužováním základních škol z 8 na 9 roků nejsou žádoucí. Věříme, že se toto dlouho požadované opatření setká s širokou podporou učitelstva i veřejnosti a že proběhne bez větších komplikací.

Po dobu zavádění 9. ročníku navrhujeme ponechat dosavadní **členění základních škol /4+4, resp. 4+5 nebo 5+4/.** Perspektivně doporučujeme členění 3+3+3, dovolující pružné spirálovité a cyklické osnování základního učiva i postupnou gradaci širokého rejstříku více či méně intenzivních forem **vnitřní diferenciac**e základních škol, umožňující i **zvýšenou pozornost nadaným a talentovaným žákům.** Tento pól lidské populace byl u nás bohužel nejvíce zanedbáván. Péče o mimořádné talenty nutno řešit mimořádně. Diferenciac žáků vyžaduje samozřejmě i adekvátní diferenciaci profesionálního rozvíjení a sebero-zvíjení učitelů.

Perspektivně stoupá význam pedagogické návaznosti i vnitřně diferencované jednoty dosavadních škol 2. a 3. stupně. Vyšší ročníky základních škol budou plnit vlastně funkci nižší střední školy. Učitelé těchto ročníků musí proto rozvíjet co nejintenzivnější formy spolupráce se školami, které na základní školy navazují, v souladu se studijní či profesní orientací žáků základních škol.

Pro příští školní rok 1990-91 a na další nejbližší roky navrhujeme zachovat tři základní cesty k vyššímu vzdělání po 8. ročníku /resp. po splnění povinné školní docházky/, kterým odpovídají i tři populační proudy a tři základní typy středních škol:

Hlavní typy středních škol a jejich poslání

1. Gymnázium - úplné střední všeobecné vzdělání /ÚSVV/
2. Střední odborné školy - úplné střední odborné vzdělání /ÚSOV/
3. Odborné školy - základní /ZOV/, střední /SOV/ i úplné střední odborné vzdělání /ÚSOV/.

4/ Problém gymnázia

Gymnázium nutno mnohem výrazněji profilovat na ÚSVV a na přípravu studentů na VŠ. I gymnázium nutno účelně vnitřně diferencovat. Maturita na gymnáziu by měla být dostatečnou kvalifikací i k nástupu do některých povolání. **V nejkratším možném termínu by mělo dojít ke zdvojnásobení počtu přijímaných studentů.** Pro nejbližší roky doporučujeme zachovat gymnázia 4letá s přijímáním nejlepších absolventů 8 ročníků základních škol /8+4/ s intenzivním využíváním všech možností vnitřní diferenciací základních škol pro hlubší přípravu talentů a schopných zájemců o studium na gymnáziích. **Několikaletý výběr a diferencovaná příprava studijních typů a talentů z celé populace nejvyšších tříd základních škol je podle našeho názoru i světových zkušeností pedagogicky nejefektivnější.** K tomu účelu doporučujeme těsnější kooperaci /i integraci/ gymnázií s vybranými základními školami včetně výuky nejlepších učitelů gymnázií ve vyšších diferencovaných ročnících základních škol a obráceně. Tak by se "gymnaziální studijní předměty a směry" realizovaly de facto 4, 5, 6 i 7 roků /systémy 8+4, 7+5, 6+6, 5+7/.

Výrazná a bohatá diferenciací školy 2. a 3. stupně má pomoci osobnosti, aby se "našla" a plně rozvinula, má umožnit, aby každý žák našel optimální doménu své tvořivosti, má podpořit proces

sebezpoznávání a uvědomělé seberealizace každé rozvíjející se osobnosti v období středního a staršího školního věku.

Pokud stoupenci návratu k 8 třídnímu gymnáziu /zavedenému r. 1849/ usilují o snížení hranice vnější diferenciaci na 10-11 roků, měla by se tato ve světě stále vzácnější varianta nejprve koncepčně připravit, odborně i veřejně posoudit a experimentálně prověřit. Riziko nepřiměřených sociálních distancí, separací i diskriminací s klesajícím věkem totiž neúnosně vzrůstá.

Náš návrh proto dává přednost pružnější diferenciaci uvnitř základních i středních škol. Domníváme se, že touto cestou lze zřetel k individuálním a skupinovým zvláštnostem žáků i jejich plné rozvíjení na 2. stupni realizovat nejlépe. Toto řešení odpovídá demokratickým tradicím našich pokusných škol prof. V. Příhody a plně se osvědčuje v naprosté většině vyspělých zemí soudobého světa.

5/ Problémy škol poskytujících odborné i všeobecné vzdělání

Mimořádný národohospodářský význam odborného školství a velká diferenciaci různých druhů i stupňů odborného vzdělávání na úrovni středních škol naléhavě vyžaduje jeho komplexní i speciální, odborně kompetentní oborové řízení, koncepční metodické vedení příbuzných odborně homogenních studijních i učebních /profesionálních/ specializací.

Školy poskytující úplné, střední i základní odborné vzdělání by měly být organickou součástí soustavy základních a středních škol. **Novým názvem "odborná škola" /navazujícím na učňovské školy a základní odborné školy/ chceme zvýšit společenskou prestiž i společenský vliv na pedagogickou a odbornou úroveň učilišť, připravujících kvalifikované dělníky, rolníky, řemeslníky a další odborné pracovníky pro nejrůznější povolání.** Těsnou funkční vazbu mezi teorií a praxí, mezi odbornou školou a profesionálním výcvikem nutno samozřejmě nejen zachovat, ale podstatně zdokonalit. I absolventům odborných škol třeba ponechat cesty k vyššímu vzdělání celoživotně otevřené.

Rychlejší přechod k tržnímu hospodářství podle našeho názoru vyžaduje, aby již připravovaná novela vytvořila nezbytné legislativní předpoklady pro perspektivní rozvoj a novou kvalitu všech druhů a stupňů odborného vzdělávání v soustavě základních a středních škol. Navrhujeme

proto, aby subsystém odborného školství tvořily od 1.9.1990 **střední odborné školy /SOŠ/ a odborné školy /OŠ/.**

Hlavním posláním SOŠ je poskytovat ÚSOV. SOŠ by měly mít i právo poskytovat nižší než ÚSOV /analogie bývalých nižších odborných škol/. Pověřené SOŠ mohou např. v příslušné kooperaci převzít odborné vedení a teoretické vyučování těch učebních oborů s maturitou, které odpovídají jejich profilaci. Pověřené SOŠ mohou otevírat i pomaturitní nástavbové kurzy a další formy odborné přípravy, včetně kursů rekvalifikačních.

Hlavním posláním OŠ je poskytovat základní, střední a v některých případech úplně střední odborné vzdělání. Základní odborné vzdělání /ZOV/ netrvá zpravidla déle než rok /zahrnuje i tzv. zaučení/. Střední odborné vzdělání /SOV/ je vyšší než ZOV a nižší než ÚSOV. Uskutečňuje se zpravidla ve 2-3 letých učebních oborech na OŠ a v učňovských střediscích /dosud tzv. praktické vyučování a jeho střediska/. Celé střední odborné školství zahrnuje profesionální přípravu i nezbytné všeobecné vzdělání. OŠ plní funkci teoretického vyučování dnešních SOU i funkce bývalých tzv. nižších odborných škol, učňovských škol a základních odborných škol. Vynikající SŠ a učňovská střediska mohou získat i oprávnění otevřít čtyřletý učební obor s maturitou pro kvalifikačně náročnější povolání za obecného předpokladu dodržování stanoveného standardu.

Pověřené SŠ /OŠ SOŠ, G/ mohou pomáhat i při zvyšování kvalifikace pracujících a při jejich rekvalifikaci /krátkodobými kurzy intenzivní profesionální přípravy, kurzy pro získání ÚSV i v jednom předmětu - skupině příbuzných předmětů - , studiem při zaměstnání apod./. Princip meziškolní kooperace platí též v oblasti odborného školství mezi SOŠ a OŠ. Spojujícím článkem mezi těmito školami jsou učební obory s maturitou. Rovněž to, co bylo řečeno o těsnější pedagogické kooperaci mezi gymnázii a příslušně diferencovanými nejvyššími ročníky devítileté základní školy platí i pro vztahy mezi základními školami a odborným školstvím, Uvedli jsme též návrh pořadí, v kterém budou žáci 8. ročníků postupovat do 9. ročníků základních škol. U některých oborů středních odborných škol je reálná možnost využít též dalších modelů uvedeného flexibilního členění 12-13leté školní dráhy k maturitě.

Perspektivně lze předpokládat, že některé vynikající SOŠ budou kooperovat i s příslušnými VŠ např. při přípravě odborníků s tzv. prvním

/nejnižším/ stupněm vysokoškolského vzdělání. Některé SPgŠ mohou např. pomáhat při přípravě středního pedagogického personálu /ped. asistenti a instruktoři/ se SOV, ÚSV i s nižším stupněm vysokoškolského vzdělání.

Žádná školská reforma nemůže být úspěšná, pokud její pravý pedagogický smysl nebude tvořivě přijat a rozvíjen učiteli, celou pedagogickou obcí i veřejností. Blížící se volby, silící učitelské hnutí a návrhy na regionální, slovenské i československé sněmování pedagogických pracovníků k tomu utváří řadu příležitostí.

+ + +

Připojujeme též stanovisko k přípravě novely zákona č. 29/84 Sb. schválené na zasedání expertní skupiny 27.3.1990: **"Návrh novely předložený MŠMT ČR nevyhovuje plně soudobým odborným ani demokratickým nárokům.** Byl publikován tak pozdě, že to prakticky znemožnilo jakoukoliv širší odbornou i veřejnou diskusi. Nebyly respektovány ani návrhy dosud jediné československé expertní skupiny pro strukturu a řízení školství při MŠMTV SR, které byly publikovány včas na Slovensku v UN č. 6 z 8.2.1990 a v českých UN č. 10 z 8.3.1990, třebaže jsou pozitivně přijímané. /Později publikovala expertizu i Jednotná škola, 1990, č. 6 - pozn. redakce/.

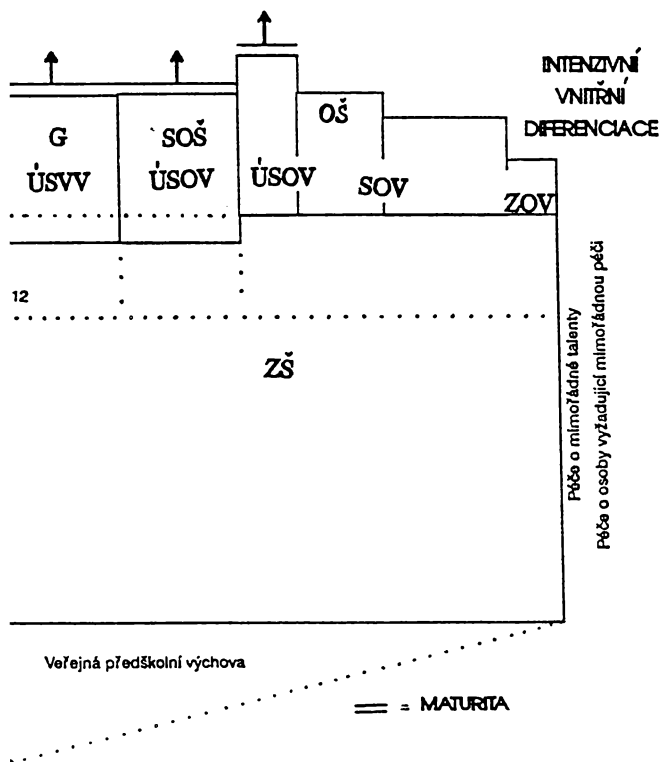
Citovaný návrh novely /viz české UN č. 11 z 15.3.1990/ se nadále orientuje na přílišnou a předčasnou selekci studentů osmitřídního gymnázia z celé populace v deseti až jedenácti letech, kterou většina světa opustila nebo opouští.

Návrh rovněž nezačleňuje dostatečně dosavadní SOU do soustavy základních a středních škol, třebaže má stát hradit plné náklady na mzdy učitelů, mistrů odborné výchovy i vychovatelů. Je nebezpečí, že takto navržená novelizace může vážně ohrozit vzdělanostní úroveň značné části populace. Kromě toho připravovaná novela neodstraňuje vícekolajnost makrořízení SOU.

Návrh novely a způsob jejího předložení parlamentu zůstává dost hluboko pod soudobými demokratickými zvyklostmi, pod možnostmi čsl. pedagogiky i pod naléhavými společenskými potřebami."

Schematický náčrt soustavy základních a středních škol po 1.9.1990 /na počátku prodlužování ZŠ z 8 na 9 roků/.

SOUSTAVA ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL

genda:

- ZV: základní škola - základní vzdělání
- ÚSVV: gymnázium - úplné střední všeobecné vzdělání
- OŠ - ÚSOV: střední odborné školy - úplné střední odborné vzdělání
- ZOV, SOV, ÚSOV: odborné školy - základní odborné vzdělání, střední odborné vzdělání a úplné střední odborné vzdělání
- V: úplné střední vzdělání
- vinná školní docházka devítiletá /6-15 roků/.

K racionálnímu a demokratickému řízení výchovy a vzdělávání

B. Blížkovský a kol.

Návrh expertní skupiny pro strukturu a řízení školství při MŠMTV SR z května 1990 byl předán vedení českého i slovenského ministerstva počátkem června 1990. K širší odborné i veřejné diskusi byl r. 1990 publikován ve slovenských UN č. 25 a 27, v českých UN č. 32 a 38, částečně i v časopisu Komenský, 1990, č. 3.

Nedostatky dosavadního řízení výchovy a vzdělávání

Školství, celá výchovně vzdělávací soustava i jejich řízení sloužily do r. 1989 častěji mocenským, úzce sektářským zájmům totalitního režimu, než vzdělávacím a výchovným potřebám lidí a společnosti. Dosavadní řízení výchovně vzdělávací soustavy nebylo demokratické, kompetentní, odborné ani komplexní, nevycházelo z potřeb pedagogického procesu, neodpovídalo celoživotní a celospolečenské povaze výchovy, nerespektovalo ani její specifičnost. Bylo proto neefektivní, nedostatečně usměrňovalo faktory, na kterých nejvíc závisí výchovně vzdělávací výsledky, kvalita a účinnost výchovy. Výchova byla podřízována ideologickým zřetelům jedné strany, přemíra vážných i drobných starostí o sekundární administrativní, ekonomické a další předpoklady výchovy potlačovala primární zřetele pedagogické. Utváření elementárních předpokladů výchovy bylo tak náročné, že znemožňovalo soustředění na hlavní výchovně vzdělávací poslání školy. Dosavadní řízení výchovně vzdělávací soustavy mělo centralistický, úzce resortní, byrokratický, organizačně správní, direktivně administrativní i kontrolně sankční charakter. Bylo příliš složité, těžkopádné i nákladné. Přenos informací z centra na školy a zpět byl zkreslený, neracionální, zdlouhavý, měl příliš mnoho zprostředkujících článků; prohluboval se rozpor mezi přebujelou členitostí makrořízení a nedostatečnou členitostí i slabým vybavením mikrořízení na školách a v jejich obvodech. Dožívající řízení nebylo účelně integrované ani diferencované, separovalo řízení základních a středních škol, nepodporovalo spolupráci škol různých stupňů a typů, tlumilo aktivitu, iniciativu i součinnost celé soustavy výchovných činitelů, nepodněcovalo

pedagogickou tvořivost. Smysl převratného 17.11.1989 naplníme ovšem teprve tehdy, podaří-li se nám uvedené i další nedostatky překonat pozitivně, nebudeme-li jedno sektářství nahrazovat druhým, nebude-li jednu jednostrannost střídat druhá.

Výchozí principy reformy pedagogického řízení

1. Optimální funkčnost. Pedagogické mikro a makro řízení má jen tehdy smysl, funguje-li jako permanentní optimalizace všech předpokladů, procesů a výsledků vzdělávání a výchovy. Na důsledném prosazování tohoto požadavku nejvíce závisí zvyšování úrovně naší vzdělanosti, morálky, kultury i prosperity.

2. Odbornost. Složitost pedagogických procesů vyžaduje též nejvyšší možnou kompetenci všech osob, které se na řízení výchovy a vzdělávání podílejí. Pro všechny vedoucí metodické a řídicí funkce nutno proto co nejdříve stanovit vyšší kvalifikační nároky, zlepšit nutno i pracovní podmínky pro výkon těchto funkcí.

3. Demokratičnost. Výchova je i záležitostí veřejnou, aktivní spoluúčast /participace/ všech lidí, celé soustavy výchovných činitelů (včetně sebevýchovy a samosprávy/ na řízení výchovně vzdělávací soustavy je proto rovněž nejvš žádoucí.

4. Prvořadost kultivace všech subjektů řízení, vzdělávání i výchovy. Základem i nejučinnější metodou řízení výchovně vzdělávací soustavy je kontinuální gradace profesionality všech vedoucích i dalších pedagogických pracovníků.

5. Řízení ve sféře vzdělávání a výchovy by mělo směřovat k tomu, aby se řízení řídili správně sami. Vysoký stupeň tvořivosti pedagogické činnosti vyžaduje prioritu regulace vnitřní oproti vnější, a pozitivní oproti negativní v rámci jejich dialektické jednoty. Orientaci na autoregulaci /na uvědomělé sebeřízení, samosprávu, na utváření podmínek pro rozvíjení pedagogické tvořivosti/ nutno ovšem spojovat s kompetentním vedením, podloženým vědecky fundovanou koncepcí a s nezbytnou objektivní sebekontrolou i kontrolou dosahovaných výchovně vzdělávacích výsledků. Lidi třeba získávat a vychovávat především kultivací jejich pracovních i životních cílů /nabídkou hodnotných perspektiv, alternativních programů/. Poskytovat zkrátka tolik svobody, kolik je možno a zároveň dodržovat tolik řádu, kolik je nutno.

6. Mimořádná komplexnost, univerzálnost i rozdílnost výchovných jevů vyžaduje konečně **účelnou členitost vertikální i horizontální struktury řízení výchovně vzdělávací soustavy**. Tato struktura by měla jednoduchou kompatibilní skladbu dostatečně stabilního i otevřeného a pružného expertního systému.

Vertikálně doporučujeme přechod na dvojstupňové řízení v nejkratším možném termínu. Mezi základní instancí řízení výchovně vzdělávací soustavy na školách a vrcholovým řízením by měla být jen jedna instance /střední stupeň řízení/, zahrnující větší region, než je dosavadní okres. **Pokračující demokratizace i integrace středního i úplného středního vzdělání totiž naléhavě vyžaduje, aby základní školy a střední školy byly co nejdříve spravovány jednou instancí státní správy.** Vyšší podíl centra je zdůvodnitelný jen v některých otázkách odborného školství. Celkově doporučujeme výraznou decentralizaci pravomocí i odpovědností ve sféře řízení výchovně vzdělávací soustavy i respektování vzrůstajícího strategického významu vrcholového řízení rozvoje vzdělávací soustavy v oblasti koncepční, diagnostické (evaluační) a předpokladové.

Jednotu a specifičnost mikro a makrořízení výchovně vzdělávací soustavy konkretizuje náš **projekt pedagogických obvodů**, podporující účelnou spolupráci všech výchovně vzdělávacích zařízení i rovnoměrné zlepšování podmínek práce škol a celé infrastruktury výchovně vzdělávací soustavy podle objektivních populačně teritoriálních ukazatelů.

Horizontální členění komplexního řízení výchovně vzdělávací soustavy představují jeho subsystemy. Primární výchovně vzdělávací subsystem zabezpečuje rozhodující optimalizaci procesu a výsledků výchovy, další subsystemy jsou orientovány na utváření nezbytných společensko politických, personálněsociálních, ekonomicko-technických, legislativních, informačních i administrativně . správních předpokladů fungování a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy.

Na každé instanci řízení výchovně vzdělávací soustavy doporučujeme dále **kombinaci kompetentního komplexního řízení výchovně vzdělávací soustavy školy /regionu/**, např. z pozice ředitele školy, **se speciálním řízením rozhodujících úseků výchovně vzdělávací činnosti** /i dalších subsystemů/ prostřednictvím co nejzkušenějších učitelů - metodiků, oborových poradců a dalších specialistů, vedoucích odborníků. Horizontální členění celého výchovně vzdělávacího subsytému pro potřebu

specializovaného řízení výchovně vzdělávací soustavy konkretizuje **projekt jeho oborové struktury**. /Podrobnější informace o projektu pedagogických obvodů a oborové struktury řízení výchovně vzdělávací soustavy obsahuje článek "Z výskumu riadenia výchovno-vzdelávacej sústavy", Jednotná škola 1990, č. 2, str. 97-114/.

K reformě mikrořízení výchovně vzdělávací soustavy

Mikrořízením výchovně vzdělávací soustavy tu rozumíme především řízení výchovy a vzdělávání na ZŠ a SŠ i v jejich projektovaných samosprávných kooperačních obvodech na sídlištích, v obcích i v dalších přirozených menších spádových okrscích, jakým je např. kooperační obvod gymnázia /tzv. pedagogické obvody 1.-3. stupně/. **Makrořízením** výchovně vzdělávací soustavy rozumíme řízení výchovy a vzdělávání v okresích a ve všech větších populačně teritoriálních celcích /tzv. pedagogické obvody 4. a 5. stupně/.

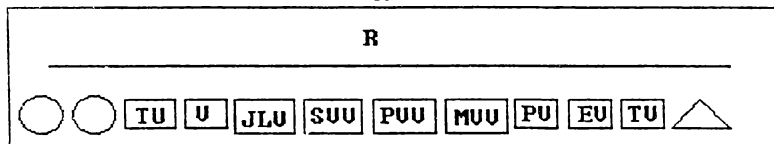
Funkce i struktury mikro a makrořízení musí předně vyhovovat specifickým odborným potřebám optimalizace předpokladů, procesů i výsledků výchovy, musí rovněž dovolovat demokratičnost řízení výchovně vzdělávací soustavy, jeho mnohostranné vazby na societu, na lidosprávu a život celé společnosti.

Základní stupeň řízení výchovně vzdělávací soustavy na školách a v jejich samosprávných kooperačních obvodech nutno v rámci decentralizace ped. pravomocí i odpovědností podstatně zdokonalit i posílit. Na úrovni ŽŠ SŠ doporučujeme především prohloubit a doplnit komplexní řízení ředitele školy kompetentní soustavou vedoucích metodiků /oborových poradců/ pro rozhodující úseky výchovně vzdělávací činnosti. Soustava oborových metodiků komplexně racionalizuje a demokratizuje řízení výchovně vzdělávací soustavy každé školy, podstatně zdokonaluje spolupráci ředitele s jeho odborným aktivem: každý vedoucí metodik /oborový konsultant/ totiž spoluzodpovídá za optimalizaci výchovně vzdělávacího procesu a jeho výsledků v příslušném úseku. Modulární soustava odborně homogenních úseků /příbuzných předmětů/ je horizontálně i vertikálně kompatibilní, dostatečně fixní i flexibilní, univerzálně a tvořivě aplikovatelná. Zaručuje optimální využívání všech inovací, kolektivní moudrosti a tím i kvalitativně vyšší pedagogickou i ekonomickou efektivnost řízení celé výchovně vzdělávací soustavy. Pro každého odborného poradce nutno ovšem

postupně vytvořit analogické pracovní podmínky jaké má již např. výchovný poradce /zvýšení kvalifikace speciálním studiem, snížení úvazku a funkční příplatek/. Pro kompetentní speciální řízení asi poloviny úseků lze využít existující vedoucí funkcionáře školy /podle odborné způsobilosti/, takže průměrný nárůst potřeby vedoucích metodiků by byl jen 3 - 6 osob na školu. Náklady spojené s touto racionalizační úpravou jsou tedy relativně malé a projevíly by se navíc plně až po splnění příslušných kvalifikačních předpokladů. Toto posílení základní instance řízení výchovy na školách dovoluje též omezit počet zástupců ředitele.

Celostátní ověřování této úpravy na desítkách škol potvrdilo její přednosti. Od počátku roku 1989 se projektovaný model mikrořízení výchovně vzdělávací soustavy pokusně realizoval na gymnáziu v Piešťanech. Na této škole, která má 20 tříd zřídili tyto sekce: úsek výchovné činnosti třídních učitelů /TU/, úsek vedení mládeže ve volném čase mimo povinnou výuku /V/, úsek jazykové a literární výchovy /JLV/, úsek společensko vědní výchovy /SVV/, úsek matematicko vědní výchovy /MVV/, úsek přírodovědné výchovy /PVV/, úsek pracovní výchovy /PV/, úsek estetické výchovy (EV/, úsek tělesné výchovy /TV/. Pět úseků vedou dosavadní vedoucí funkcionáři školy v rámci svých povinností, pro zbývající 4 vedoucí metodiky se předpokládá analogická úprava jako u výchovných poradců. Každý oborový konzultant vede též příslušný metodický útvar /předmětovou komisi/, v rámci některých úseků spolupracuje více předmětových komisí. Součástí vedení školy jsou i představitelé společenského aktivu a správce školy /hospodář/. **Správce nebo hospodář školy** je výkonný pracovník spolupovídající za všechny předpokladové hospodářské, technické, hygienické a administrativní funkce mikrořízení výchovně vzdělávací soustavy. Pokud je škola malá, je žádoucí alikvotní rozdělení této funkce pro dvě i více škol v rámci příslušného kooperativního pedagogického obvodu, a to i v těch případech, kdy jsou předpokladové funkce soustředěné v regionálním centru.

Model řídicího centra vedení gymnázia v Piešťanech uvádí schéma:

R - ředitel

○ - představitelé společenského aktivu, např. odborové organizace, samosprávy studentů aj.

□ - představitelé odborného aktivu - vedoucí metodici, u kterých se předpokládá vyšší kvalifikace, snížení úvazku a funkční příplatek jako u výchovných poradců. Vysvětlivky zkratk jsou v textu.

△ - správce, hospodář školy

Menší školy příbuzné úseky sdružují /např. JLV + EV, MVV + PVV atd./. Na ZŠ přibývá úsek výchovy a vzdělávání na 1. stupni, na odborných školách jsou navíc úseky odpovídající profilaci školy /např. pro teoretické a praktické vzdělávání v elektrotechnických oborech/.

Racionalizace mikrořízení předpokládá i komplexní pružnější úpravu pracovních podmínek pro tvůrčí aktiv a celé vedení školy /včetně ředitele/ podle objektivních ukazatelů. V rámci rámcového vymezení a jistého globálního limitu by mělo být přiměřené snížení vyučovací povinnosti členům tvůrčího vedoucího aktivu v pravomoci ředitele a pedagogické rady školy. Globální fondy hodin pro rozvoj tvořivosti a vedení školy by měla co nejdříve tvořit aspoň jedna úvazková hodina týdně na každého pedagogického pracovníka školy. Škola, která má 50 učitelů a vychovatelů by tak měla k dispozici 50 hodin týdně pro konkrétní podporu hlavních tvůrčích metodiků, pro kompetentnější vedení, pro permanentní optimalizaci ped. procesu a výchovně vzdělávacích výsledků. Proponované zvýšení kvalifikace a následné přiměřené zlepšení pracovních podmínek pro vedoucí tvůrčí aktiv každého pedagogického sboru se bohatě vyplatí; utváří i trvalou konkrétní perspektivu pro gradaci profesionality a účelné další vzdělávání ped. pracovníků.

Doporučujeme proto postupné, dobrovolné a pokusné zavádění nového modelu mikrořízení, ověřeného na gymnáziu v Piešťanech, na další základní a střední školy v každém okrese a kraji. Doporučujeme též zavést odstupňovaný gradus "učitel - metodik" /např. pro vedení předmětových komisí a dalších metodických útvarů/, "oborový metodik" /např. pro

vedení rozhodujících úseků výchovně vzdělávací činnosti na školách i pro oborové konzultace a metodické vedení dalšího vzdělávání a rozvíjení tvořivosti ped. pracovníků, pro pomoc při odborné inspekci/ a "oborový pedagog" /např. pro rozvíjení vědních základů JLV, SVV, MVV, PVV atd./ v zájmu morálního i finančního zvýhodňování vyšší kvalifikace a faktické kompetence.

Především je však třeba co nejdříve začít s kvalifikační přípravou těchto specialistů na nejvyšší možné úrovni, na vybraných vysokých školách s využitím všech špičkových metodiků ČSFR. Přiměřené zvýšení kvalifikačních nároků na všechny vedoucí i náročnější metodické funkce v celé sféře výchovně vzdělávací soustavy je jedním ze základních předpokladů vyšší úrovně naší vzdělanosti, morálky, kultury i prosperity. Obecný rozvoj pedagogického umění není možný bez funkčních vědeckých základů, ani bez stovek a tisíců pro věc zapálených, zkušených tvořivých metodiků. Bez relativně malého, ale podstatně kvalifikovanějšího pedagogického vedení nelze rozvíjet pracovní iniciativu a tvořivost více než 400 000 pedagogických pracovníků ČSFR, není možné zkvalitňovat činnost tisíců metodických útvarů na školách ani sebevzdělávání a další vzdělávání veškerého personálu výchovně vzdělávací soustavy. Zároveň s intenzivnější stimulací gradace profesionality všech pedagogických pracovníků třeba radikálně odstraňovat vše, co tento proces tlumí, brzdí, deformuje a potlačuje.

Pronikavější orientace na kompetentně vedené i ověřované sebevzdělávání v procesu tvůrčí ped. praxe na školách je dosud před námi. Široce založený výzkum v letech 1982-1985 např. potvrdil, že ředitelé škol a jejich zástupci věnují zvyšování kvalifikace vlastní i ped. sborů v celostátním průměru jen 2,2% pracovního času! Kvalita a účinnost funkčně pojímaného kontinuálního vzdělávání a rozvíjení tvořivosti pedagogických pracovníků závisí především na úrovni jeho vedení. V podmínkách překonávání naší krize a tvrdé soutěže se světem nelze spoléhat jen na spontánní sebevzdělávání a živelnou tvořivost. Má-li být každá škola dílnou lidskosti, musí být nejprve dobře vedenou tvůrčí pedagogickou dílnou. Každému učiteli i vychovateli nutno proto zabezpečit stálou, vysoce kvalitní a účinnou metodickou pomoc především v tom, co tvoří těžiště jeho odbornosti. Na každého pedagogického pracovníků "prvé linie" třeba počítat aspoň s 10 hodinami této odborné pomoci ročně ze strany nejzkušenějších metodiků. Tzn., že na každých

200 pedagogických pracovníků by měl být k dispozici jeden plně využitelný metodik nebo alikvotní počet učitelů - metodiků /oborových metodiků/, kteří by byli např. 2-3 dny učiteli žáků na své базové škole a 2-3 dny by byli "učiteli učitelů" v příslušném obvodu /např. v okresním pedagogickém sboru/. K tomu potřebujeme vzdělat tisíce vyspělých učitelů metodiků. Profesionální roli, prestiž i úroveň metodiků /speciálních didaktik, oborových pedagogů// nutno v přípravném i dalším vzdělávání pedagogických pracovníků podstatně zvýšit. **V rámci vzdělávání dospělých nemá žádná jiná socioprofesionální skupina takové subjektivní předpoklady pro cílevědomé sebeutváření jako učitelé a další pedagogičtí pracovníci.** Řízení výchovně vzdělávací soustavy musí utvářet permanentnímu sebezdokonalování tohoto obrovského tvůrčího potenciálu všechny nezbytné objektivní a subjektivní předpoklady. **Je-li hlavním posláním výchovně vzdělávací soustavy rozvoj subjektu v nejšířším smyslu, pak rozhodujícím předpokladem i činitelem optimalizace celé výchovně vzdělávací soustavy je optimalizace subjektu výchovy, především pak rozvoj vědecky fundované pedagogické tvořivosti.** Rozvíjení tvořivosti pedagogických pracovníků, zdokonalování jejich ped. umění, je klíčem a základní cestou záměrného rozvíjení tvořivosti dětí, mládeže i dospělých. **Pedagogická tvořivost je předpokladem a prostředkem rozvíjení všech druhů lidské tvořivosti.** Tím více nás musí mrzet nezáviděníhodný primát Československa v Evropě - nejnižší podíl výdajů na mzdy učitelů a dalších pracovníků ve školství!

V r. 1987 dosáhl u nás tento podíl jen 47,4%, zatím co v Belgii činí 82%, ve SRN 74,5%, ve Švýcarsku 73,8% /české UN, 1990, č. 7, str. 1/. Ještě méně můžeme být spokojeni s naprosto nedostatečnou stimulační funkcí našich platových řádů ve směru žádoucí gradace profesionality pedagogických pracovníků i veškerého personálu výchovně vzdělávací soustavy.

Dalším akutním i otevřeným problémem je **otázka vedoucích orgánů školy** a jejich kompetencí /práv i povinností/. Zřejmě by bylo účelné rozlišit:

1. **Ředitele /Ř/** s nezbytnou nemalou pravomocí vyplývající z celkové odpovědnosti za výchovně vzdělávací výsledky i provoz školy. Místa ředitelů doporučujeme perspektivně obsazovat jen na vymezené období /s možností prodloužení/, konkursem, jen z kandidátů splňujících specifické zvýšené kvalifikační požadavky na tyto nejvýznamnější

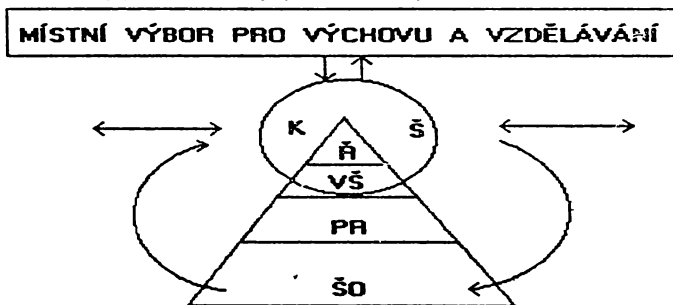
komplexní řídicí funkce ve sféře mikrořízení výchovně vzdělávací soustavy. Vzdělávání a ověřování způsobilosti pro vedoucí ped. pracovníky ředitelského typu zavést na vybraných VŠ do r. 1992 / s využitím příslušných externích odborníků i zkušených praktiků/.

2. Kolegium školy /KŠ/ /respektive rada školy, či správní školní rada / jako orgán samosprávy celé školní obce /ŠO/ i jejích vazeb na místní societu s vymezenými pravomocemi, zastupující celou soustavu činitelů školní výchovy od zástupců veřejnosti a spolupracujících kulturních i hospodářských partnerů školy, přes zástupce výchovy veřejné /společensky organizované/, rodinné, až po představitele samosprávy žáků a studentů. KŠ jako školní výbor pro výchovu a vzdělávání spojuje zároveň školu s místním /městským, obvodním/ výborem (komisí) pro výchovu a vzdělávání při městském /obecním/ úřadu.

3. Vedení školy /VŠ/, tj. popsané již výkonné řídicí centrum školy, zahrnující ředitele, zástupce a jejich nejbližší odborný i společenský aktiv včetně hospodáře /správce/ školy.

4. Ped. rada /PR/, tj. celý ped. sbor školy s vymezenou odbornou kompetencí v oblasti pedagogické. Relativně samostatnou složku pedagog. sboru mohou tvořit konference učitelů, vychovatelů, mistrů odb. výchovy.

Nejširší demokratickou základnou uvedených orgánů řízení výchovně vzdělávací soustavy školy je **školní obec /ŠO/** zahrnující všechny její žáky, studenty, absolventy, rodiče žáků, přátele, kooperující činitele i veškerý personál školy. /Viz schéma/.

Doporučujeme i mnohostrannou kooperaci škol různých typů a stupňů, kdekoliv je to pedagogicky nebo ekonomicky účelné. Organizační základnou této pružné samosprávné kooperace jsou zmíněné již

pedagogické obvody. Doporučujeme též **zavedení** /respektive podstatné rozšíření/ tzv. **ped. asistentů a instruktorů** i dalšího středního ped. personálu /např. pomocných ped. techniků, knihovníků, laborantů/ se středním, úplným středním i prvním stupněm vysokoškolského vzdělání v zájmu racionálnější organizace práce v celé sféře výchovy vzdělávání

K reformě makrořízení výchovně vzdělávací soustavy

Má-li výchova a vzdělání celoživotní a celospolečenskou povahu, nemůže mít její řízení jen úzce školský, resortní, odvětvový charakter. Její řízení musí fungovat odvětvově /uvnitř výchovně vzdělávacích institucí, v rámci resortu, vertikálně/, i průřezově /v příslušném obvodě, v rámci celé soustavy výchovných činitelů, celospolečensky, horizontálně/. Je-li každá škola optimalizačním činitelem výchovy ve svém obvodě /místě/, měl by analogickou funkci výrazněji plnit i střední a centrální stupeň státní správy ve školství. Ministerstvo školství by mělo fungovat jako ministerstvo výchovy a vzdělávání. **Funkce státní správy ve školství se postupně rozšiřují na řízení výchovy a vzdělávání dětí, mládeže i dospělých, na permanentní optimalizaci výchovně vzdělávací soustavy v každém obvodě i v rámci celé společnosti.** /Rámcový nástin vertikálního i horizontálního členění mikro i makrořízení výchovně vzdělávací soustavy obsahuje citovaný již článek v Jednotné škole, 1990, č. 2, str. 104/.

Demokratičnost pedagogického řízení zabezpečuje i jeho funkční vazba na lidosprávu. U každého orgánu lidosprávy by měl být výbor pro výchovu a vzdělávání /respektive školní rada s co nejkomplexnější působností/, od výboru místního /obecního, městského/, přes výbory regionální (okresní nebo oblastní a zemské/ až po vrcholové výbory republikové a federální. Ředitel školy by měl být členem místního výboru pro výchovu a vzdělávání z titulu své funkce. Nové státoprávní uspořádání ČSFR by nemělo ovšem vést k vytváření zbytečných neefektivních řídicích struktur.

Výrazem mnohem vyšší odbornosti budoucího řízení vzdělávací soustavy by měla být dvojstupňová vysoce kompetentní, dostatečně komplexní, relativně nezávislá školská správa podřízená ministerstvu školství. Na úrovni středního stupně řízení by šlo např. o oblastní ústav výchovy a vzdělávání (nebo školskou správu) spojující především pedagogické i ekonomické řízení základního a středního školství,

výchovných zařízení i příslušné infrastruktury pro další vzdělávání a rozvíjení tvořivosti pedagogických pracovníků, pro výchovné poradenství, pro vedení dětí a mládeže v jejich volném čase aj. Dosavadní separované řízení ZŠ a SŠ ze dvou instancí (ONV a KNV) nutno zrušit. Jde o neodůvodněný anachronismus, který brzdí kooperaci škol i demokratizaci a integraci středního a úplného středního vzdělání. Rušení KNV i dalších instancí nelze interpretovat jako rušení všech účelových zdravotnických, pedagogických i kulturních zařízení. Dosavadní KPÚ doporučujeme např. přičlenit k Pedagogickým fakultám (se zvláštním statutem) při zachování jejich vazby ke školské správě a k metodickému centru. Návaznost a kvalitu přípravného i dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků nutno podstatně zdokonalit. Gradaci profesionality a rozvíjení tvořivosti pedagogických pracovníků by tak zabezpečovaly metodické útvary na školách, oblastní pedagogické sbory a metodická střediska při Pedagogických fakultách koordinovaná Ústavem pro vzdělávání pedagogických pracovníků začleněným do vybraných Universit.

S pokračující decentralizací ped. pravomocí a odpovědností stoupá i význam nezávislého objektivního zajišťování a hodnocení dosahovaných výchovně vzdělávacích výsledků. nezbytnou součástí makrořízení výchovně vzdělávací soustavy zůstane proto nepočtená, ale vysoce profesionální **všeobecná i odborná (oborová) státní inspekce výchovy a vzdělávání**. Bez spolehlivé sebekontroly i kontroly nelze garantovat obecnou realizaci minimálních výchovně vzdělávacích cílů (tzv. standardů) ve všech spravovaných jednotkách na celém území státu.

Průběžná optimalizace tvůrčího řízení výchovně vzdělávací soustavy vyžaduje i nezbytnou vědeckou výzkumnou základnu.